

- дослідницький підхід до діяльності психолога (можливість досліджувати психологічні проблеми відповідно до особливості і потреб соціальних структур, які виступають у ролі бази практики);
- можливість вибору об'єкта практики відповідно до інтересів, нахилів і здібностей студентів, що сприяє професійному спрямуванню майбутніх фахівців.

Аналіз результатів зворотного зв'язку є реальною можливістю вдосконалення підготовки спеціалістів-психологів. Насамперед це стосується особливостей запиту, завдань, додаткових ресурсів процесу професійної підготовки психологів. Враховуючи вказані аспекти можливо значно підвищити рівень підготовки майбутніх спеціалістів, а також соціальний запит на фахівців цієї спеціальності.

УДК 371.125 : 341.231.14 – 053.5

ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ

Гуріч В.О., асистент

Херсонський державний університет

У статті розкривається сутність роботи соціального педагога щодо реалізації прав дитини, порушуються питання підготовки соціальних педагогів до такого виду діяльності, висвітлюється технологія підготовки студентів-соціальних педагогів до захисту і реалізації прав дитини.

Ключові слова: соціальні педагоги, дитина, захист та реалізація прав дитини, підготовка соціальних педагогів.

Гуріч В.А. К ПРОБЛЕМЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВ РЕБЕНКА / Херсонский государственный университет, Украина.

В статье раскрывается сущность работы социального педагога по реализации прав ребенка, затрагивается вопрос подготовки социальных педагогов к такого рода деятельности, освещается технология подготовки студентов-социальных педагогов к защите и реализации прав детей.

Ключевые слова: социальные педагоги, ребенок, защита и реализация прав ребенка, подготовка социальных педагогов.

Gurich V.A. THE PROBLEM OF SOCIAL TEACHERS PREPARATION'S ORGANIZATION IN THE WORK OF CHILD'S LAWS REALIZATION / Hersonskiy state university, Ukraine.

The article is devoted to the core issues of the work of social pedagogies in the area of children's rights and it's protection, the author raises the questions of preparing of social pedagogies to this kind of work, shows different technologies of training of social pedagogies for the protection and implementation of children's rights.

Key words: social teachers, child, protection and realisation child's laws, social teacher's preparation.

На даний час в Україні проблема реалізації прав дитини обумовлюється економічними та соціальними протиріччями, що негативно впливають на розв'язання завдань організації захисту дітей. Ці проблеми, вважають фахівці, слід розглядати на державному рівні у трьох площинах:

- забезпечення декларованих Конвенцією ООН прав дитини;
- створення механізму реалізації прав кожної дитини;
- захист порушених прав дитини та попередження таких порушень [1].

В Україні існує чимало науково-дослідних інституцій, що працюють над дослідженням зазначених проблем і володіють інформацією щодо можливих шляхів їх розв'язання, однак немає необхідного узагальнення: питаннями координування та планування діяльності щодо захисту прав дітей займаються різні органи влади. Складні, часом критичні ситуації, що виникають, вимагають у дитини їх вирішення, але від 9 до 28% дітей ніколи не чули про ті чи інші свої права [2]. Гострою проблемою залишається недостатнє інформування батьків, вихователів, працівників соціальних служб, самих дітей про уже прийняті і діючі нормативні акти у сфері захисту прав дітей, їх значення, механізми і технології реалізації, що впливає на соціалізацію дітей. Є багато ситуацій, коли дитина потребує (якщо вона взагалі це усвідомлює) юридичної допомоги чи консультації соціального педагога і не хоче, щоб про це знали батьки (опікуни тощо), хоча згідно із ст. 9 Закону України "Про охорону дитинства", діти мають право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, ЗМІ та посадових осіб із заявами, щодо реалізації своїх прав та скаргами про їх порушення [3]. Отже, необхідно допомогти дитині реалізувати право бути дійсно почутою в рамках закону шляхом створення чіткого механізму гарантування такого права з боку держави, який забезпечив би кваліфіковану соціально-правову допомогу дитині.

Соціальний педагог виступає посередником у системі взаємодії особистості із суспільством. Серед інших його функцій при наданні соціальної допомоги виділяються соціально-терапевтична, попереджувально-профілактична та охоронно-захисна, метою котрих є передбачення та подолання негативних впливів у соціально-правовому, юридичному та психологічному плані, забезпечення захисту прав особистості [1]. Серед знань та умінь соціального педагога чільне місце посідають уміння застосовувати правові норми, що регулюють взаємини людини та суспільства, попереджувати можливість негуманної або дискримінаційної поведінки щодо особи або групи людей; навички аналізу навчально-виховних ситуацій, визначення та розв'язання педагогічних завдань; знання умов формування особистості, її свободи, відповідальності і моральних зобов'язань щодо себе та інших; уміння допомогти сім'ям у розвитку інтелектуальних та морально-естетичних якостей їх дітей. Усі ці дії вимагають від соціального педагога певних знань правових норм і положень, уміння застосовувати та навчати їх застосуванню.

Актуальне або превентивне втручання соціального педагога на будь-якому етапі вищезазначених напрямів вимагає його взаємодії з певними державними органами з опорою на законодавчу базу. У свою чергу від представників цих органів (педагогів, дільничних міліціонерів, юристів, державних службовців та інших) вимагається, щонайменше, знання основних положень Конвенції та умов їх застосування у рамках українського законодавства. Розуміння того, що у дитини є право на певний рівень життя та умови для самореалізації, відчуття того, що це право захищене державою, має сформувані у дитини систему орієнтації на верховенство права у демократичному суспільстві, а їх батькам дати інструмент для найкращої реалізації своїх обов'язків щодо дитини. Але формальне ставлення до норм закону, відчуження соціально-правової практики від повсякденного життя обумовлюють величезні пробіли у правосвідомості майбутніх соціальних педагогів та працівників, і це впливає на їхні подальші взаємини з цілою низкою суб'єктів суспільства, на самовизначення у житті, ціннісні орієнтації та сенс буття взагалі. Саме тому організаційні умови підготовки таких фахівців мають враховувати комплексні завдання, що має вирішувати соціальний педагог у ході реалізації прав дитини.

У сучасній соціально-педагогічній літературі проблема соціально-педагогічного захисту розглядається і одержує розвиток в роботах українських та зарубіжних авторів, які розробляють концепції та окремі технології такої роботи на державному,

регіональному і місцевому рівнях (Л. Волинець, Г. Лактіонова, І. Зверева, А. Капська, О. Караман, Л. Коваль, Л. Міщик, В. Оржеховська, С. Толстоухова, О. Безпалько, С. Харченко, Ю. Василькова, Т. Василькова, В. Бочарова, Н. Овчарова, О. Холостова та інші). Аналіз праць доводить те, що знання та усвідомлення положень правових документів, системи взаємодії суб'єктів права впливають не тільки на формування правової культури, але й сприяють у цілому самовизначенню і самореалізації людини. Проте наукове обґрунтування організаційно-методичних умов роботи соціального працівника як провідника соціальної політики у сфері сім'ї, молоді та дитинства не може бути визнане достатнім, хоча професійні знання і уміння (зокрема, технологій реалізації прав дитини) можуть допомогти сім'ї, дитині, їх об'єднанням у вирішенні питань розвитку, мати певний вплив на психічний стан та соціальний статус дитини, допомогти у вирішенні проблеми соціальної адаптації підлітків, визначити уже не тільки моральні, але й обґрунтовані правом критерії суспільної поведінки в усіх сферах життєдіяльності дитини.

Зростаючий інтерес до питання захисту прав дітей викликав й іншу проблему – підготовка спеціалістів відповідного призначення і кваліфікації. Відповіддю на зауваження, що і нас є юристи, педагоги, державні службовці та інші фахівці, до функцій яких входить захист прав дитини, стали наступні аргументи:

- майже усі вищеназвані професіонали є компетентними тільки в окремих галузях права;
- їхні зусилля найчастіше не є скоординованими; схематичні і негнучкі, вони якісно впливають на перспективну ефективність;
- указані фахівці починають свою діяльність, як правило, у кризових випадках і не мають достатньо часу або ресурсів для профілактичної та реабілітаційної роботи з прав дитини.

Ці та інші причини стали основою для серйозного розгляду саме соціальної педагогіки як мультидисциплінарної галузі, яка поєднує у собі всі необхідні для підготовки спеціаліста з питань реалізації прав дитини риси, зокрема: визнання людини як найвищої цінності; визнання принципу «допомоги заради допомоги»; технологічність діяльності і залучення скоординованих ресурсів для досягнення мети та ін. Крім цього, діяльність соціального педагога поширюється на усі сфери життя дітей і передбачає взаємодію інститутів соціалізації та активізацію виховних функцій суспільства, сім'ї та особистості.

Метою цієї статті ми обрали розкриття деяких особливостей організації підготовки майбутніх соціальних педагогів до практичної роботи з реалізації прав дитини.

Поняття “реалізація прав” у нашому розумінні включає в себе три різних за метою, предметом та технологією видів діяльності: профілактику, кризове втручання і реабілітацію. І якщо другий тип діяльності у певній мірі законодавчо і науково є розробленим, то проблема профілактики та реабілітації – тобто запобігання порушенням прав дитини та процесу їх відновлення через призму навчання діяльності по використанню і захисту власних правових норм – не може, на наш погляд, вважатись достатньо вирішеною.

На базі економіко-юридичного факультету Херсонського державного університету нами був апробований експериментальний спецкурс “Права дитини: методика їх забезпечення”. За мету було поставлено: поширити знання студентів про сучасний стан реалізації прав дитини в Україні; ознайомити з особливостями сприйняття дітьми власних прав; розглянути психосоціальний підхід до вирішення правових проблем дитини, і апробувати технологічну модель діяльності соціального педагога – спеціаліста з прав дитини у соціумі в різних ситуаціях. На момент його впровадження

студенти 4-го курсу спеціальності “Соціальний педагог. Юрист” вже склали достатньо іспитів із суто юридичних наук і мали за плечима пройдені як соціально-педагогічну, так і практику роботи в державних установах. Враховуючи подібний досвід, ще на початку роботи нами було запропоновано бліц-опитування на теми “Що я очікую від курсу” і “Мої асоціації зі словами “права дитини в Україні”. Відповіді на ці питання допомогли б визначитися зі змістовним наповненням спецкурсу та з’ясувати образне сприйняття студентами предмету спецкурсу. На запитання щодо очікувань від спецкурсу були одержані такі відповіді: отримаєм уявлення про нове з практики захисту прав дитини ($\approx 63\%$); про шляхи, схеми дій у ситуації порушення прав дитини ($92,5\%$); про українські інституції, що займаються захистом прав дітей, та їх діяльність і відмінність від закордонних ($18,5\%$); про права дитини в Україні та їх законодавче закріплення в конкретних актах держави ($59,25\%$); про технології профілактики порушень прав дитини (37%).

Серед асоціацій, які виникають при словах «права дитини в Україні», студенти назвали: окремі права дитини ($14,8\%$), окремі закони, Конституцію ($92,5\%$), сім’ю, державні та недержавні органи захисту прав дитини (11%), дітей – бомжів, недбалих батьків, брутальність поводження з дітьми, соціальних сиріт (74%), плакат “Конвенція ООН про права дитини”, що використовувався на занятті з дітьми (11%), дітей-інвалідів, обдарованих дітей ($7,5\%$).

Виходячи з вищенаведених результатів, були зроблені наступні висновки:

- значна більшість студентів очікують конкретних, дієвих схем роботи соціального педагога у разі випадку порушення прав дитини, не враховуючи того, що такі технології мають бути гнучкими та відкритими;
- не дивлячись на досить великий досвід з юриспруденції, студенти не ознайомлені достатньо із законодавством України в галузі захисту прав дитинства;
- практика соціально-педагогічної роботи з реалізації прав дитини недостатньо висвітлюється серед студентства; відчувається нестача практичних прикладів та навичок роботи;
- з поняттям «права дитини в Україні», як правило, асоціюються державні акти, спрямовані на захист дитинства та проблемні групи дітей; поза увагою лишаються неюридичні технології профілактики порушення прав дитини та певні категорії дитинства, які також потребують захисту.

Можна визнати, що такі висновки не стали для нас неочікуваними, оскільки вони відбивають певним чином загальний рівень сприйняття та розуміння проблеми прав дітей в Україні. Тому для обговорення та вивчення студентам були запропоновані наступні теми: 1. Становлення та розвиток прав дитини. 2. Особливості вікового сприйняття дитиною власних прав. 3. Психосоціальний підхід до соціально-педагогічної діяльності з реалізації прав дитини. 4. Реалізація прав дитини: мета, завдання, сфери і учасники процесу. 5. Загальна технологія соціально-педагогічної діяльності з реалізації прав дитини. 6. Технологія соціально-педагогічної діяльності щодо захисту прав дитини у різних галузях права (немайнових прав дітей, охорони здоров’я, освіти, право на житло, трудове право, при затриманні й арешті тощо). 7. Профілактика порушень прав дитини та реабілітаційні заходи у разі кризового втручання.

Підсумковим результатом був проект вирішення заданої проблемної ситуації в сфері прав дитинства. Така технологія мала базуватись на загальній схемі порядку дій соціального педагога, що була вироблена у ході занять методом “мозкового штурму”. Такий процес був поділений на три стадії: початкову, робочу і контрольну.

Початкова стадія мала за мету складання угоди про діяльність між соціальним педагогом і зацікавленою особою. Зрозуміло, що поштовхом до початку такого процесу має стати письмова заява клієнта. Після її отримання необхідно провести попередню орієнтацію, в ході якої: 1) прояснити суть проблеми; 2) встановити її відношення до закону; 3) прояснити цілі і завдання соціального педагога і клієнта; 4) встановити цінності, які стануть основою подальшої роботи.

Зацікавлена особа має усвідомлювати процес та можливі результати і наслідки, які соціальний педагог має їй описати. У ході цього і визначається проблема (або клієнт погодився з її існуванням, або вже є формальне рішення). Вона має бути конкретизованою і відокремленою від інших. Схематично такий процес має такий вигляд: інтерв'ювання, сканування існуючих труднощів; заявлення проблеми (“Мені не подобається, як батьки керують моїм майном (варіант – як вони ставляться до моїх друзів)”); відбір та складання списку пріоритетів за терміновістю втручання; пов’язання проблеми з мотивацією клієнта; затвердження ним кінцевого варіанту.

Далі настає **робоча стадія** – визначення однієї чи кількох проблем (але, як показало навчання, не більш трьох одночасно). Для цього з’ясовується внутрішня історія проблемної ситуації, збирається додаткова інформація, отримується групова (сімейна), індивідуальна згода на роботу над проблемою.

У ході навчання студенти визначили, що письмова згода у своїй принциповій основі має включати: 1) викладення обраної проблеми; 2) мету клієнта (з можливою чіткістю та параметрами перевірки досягнення); 3) мотивацію клієнта; 4) узгодження термінів та частоти контактів; 5) залучених до цієї згоди осіб та фахівців.

Наступний етап спільної роботи над проблемою клієнта – це серія поступових кроків, що ведуть до досягнення мети клієнта. Вони концептуально пов’язані і мають вирішуватись в узгодженому порядку. У процесі розробки технології необхідно розглядати, як правило, три питання: **що** мають робити соціальний педагог та клієнт; чи є достатньо зрозумілою проблема, **чому** це завдання має бути виконане; чи достатньо зрозуміло, **як** треба виконувати це завдання. Далі план спільної роботи реалізується відповідно до існуючих законних механізмів або новостворених прецедентів.

Контрольна стадія має на меті, з одного боку, контроль і оцінку ефективності діяльності самого соціального педагога, з іншого, якості виконання клієнтом технології вирішення соціально-правової проблеми, його свідомого застосування знань та умінь щодо захисту та самозахисту.

Як показала практика групової та індивідуальної роботи студентів, упровадження експериментального спецкурсу “Права дитини: методика їх забезпечення” дає можливість майбутнім соціальним педагогам поєднати теорію та практику роботи з дітьми не тільки у вузько фаховому напрямку, але і як спеціаліста, що може працювати у будь-якій іншій установі, поєднуючи дві спеціальності. Експериментальні дані, отримані у результаті викладення спецкурсу, лягли в основу розробленого нами курсу “Основи соціально-правового захисту дитинства”, який був апробований і зараз викладається в Інституті історії, психології та соціології Херсонського державного університету для студентів спеціальності “Соціальна педагогіка”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Права дитини: від витоків до сьогодення: Зб. текстів, метод. та інформ. матеріалів // Авт.-упоряд. Г. Лактіонова. – К.: Либідь, 2002. – 278 с.
2. Балакірева О., Бабак О. Діти України про свої права // Соціальна політика та соціальна робота. – 2001. – №2. – С. 3-8.
3. Грива О. Соціально-педагогічний захист прав дітей і молоді в сучасній Україні // Шлях освіти. – 2002. – №4. – С. 40-42.